

beljak s Šopkom Cankarjevih pisem iz Slovenskih goric na Rožnik. Nekatera izmed teh cankarian bodo mogla imeti bibliofilski značaj, druga bo treba obdelati znanstveno kritično.

Joža Mahnič

DUŠAN KERMAVNER, IVAN CANKAR
IN SLOVENSKA POLITIKA LETA 1918

Dušan Kermavner že lep čas preučuje slovensko zgodovino tudi od 1917 do 1920, tj. časovni izsek, v katerem so politične stranke bile postavljene pred vprašanje slovenske narodne osvoboditve, enakopravnosti in državnosti. Kdor se v tem času razgleduje po slovenskih političnih programih in njihovih piscih, ta ne sme in tudi ne more mimo Ivana Cankarja, saj je bil ta od leta 1913, ko je demokratično eksistenco slovenskega naroda predvidel le v okviru federativne jugoslovanske države, med njimi izjemno zrela politična glava. Zato je naravno, da je Kermavner tokrat temeljito razčlenil in ocenil Cankarjevo politično misel iz leta 1918, torej v času, ko ni bilo več nobenega dvoma, da bo avstro-ogrska država morala s slovenskega ozemlja umakniti svojo oblast.

Morda bo koga motilo, da je knjigo, v kateri je Cankarju odmerjena komaj več kot ena petina prostora, predvsem peto poglavje — O obeh Cankarjevih predavanjih spomladi 1918 — naslovil *Ivan Cankar in slovenska politika leta 1918*. Toda potem ko pregledamo, kako je rekonstruiral ideološke boje v meščanskih strankah 1917, razhod med »mladimi« socialisti in socialno demokracijo 1917, polemike med meščanskim tiskom in socialnodemokratskim »Naprejem« pozimi 1917—1918 ter način, kako sta meščanski in socialnodemokratski tisk sprejela mlade socialiste 1918, potem ko pregledamo ta poglavja, radi priznamo, da je avtor moral razgrniti ves ta idejnopolitični splet, če je hotel za Cankarjeva govora in njuno politično vsebino dobiti objektivno ozadje in jima premeriti zgodovinsko vrednost. Tudi »Dodatek«, ki »ob spominskih zapiskih Rudolfa Golouha« govori o slovenski socialni demokraciji med vojno 1914—1918, se zdi na pogled zares odvečno in tuje telo v knjigi, ki obeta govoriti prvenstveno o Cankarju. In vendar bo literarni zgodovinar — o knjigi poročam samo z literarnozgodovinskega stališča — v njem našel opozorilo, kako je Golouh vrednotil rusko buržoazno demokratično revolucijo in rusko socialno literaturo v članku *O ruski revoluciji* (Naprej, 30. avg. 1917), pa razloge za njegov odmik od revolucionarnejšega Henrika Tume in bo tako lažje razumel tudi nekatere idejne motive v Golouhovih pesmih okrog leta 1920 in v socialni drami *Kriza* (1926). Zaradi polemičnega tona pa to poglavje dela v knjigi neenak znanstven in stilni vtis.

Obseg in naravo novosti, ki jih Kermavnerjeva knjiga prinaša v ožjo politično zgodovino, naj presodijo poklicani. Z vidika cankaroslovja lahko zabeležimo nekaj novih analiz in sklepov. Kermavner je pozorno razčlenil Cankarjevo razmerje do nacionalnega vprašanja v vojnem desetletju in posledice, ki so iz tega odnosa nastajale v njegovih ocenah o tisti stranki, ki ji je

ideološko sam pripadal. Ko je Henrik Tuma 1915 nasprotoval misli, da bi se socialna demokracija morala pridružiti slovenski vsenarodni politični skupnosti, Cankar ni soglašal z njim. Že tedaj se je nagibal k maloštevilnim socialistom razumnikom, ki so se ogrevali za sodelovanje z meščanskima strankama, kolikor je šlo za nacionalno vprašanje. Morda odtod tudi Cankarjev »evforični optimizem« za narodno prihodnost, ki ga je v feljtonu *Ob Krekovem pogrebu* (Naprej, 15. okt. 1917) postavil proti svoji prejšnji zaskrbljenosti. Idejni lok Cankarjevega tržaškega političnega govora 1918. je Kermavner upravičeno izpeljal iz njegove povezanosti s »peščico socialistične inteligence«, ki je v Napreju 1917. od socialne demokracije zahtevala, da ji narodno vprašanje mora postati prvo in da se mora pridružiti »vsenarodni fronti«. Povezanost s to skupino je povzročila tudi njegova pretiravanja na račun socialne demokracije. Avtor je enako plastično razčlenil Cankarjev »nazorski premik« v času od tržaškega do ljubljanskega predavanja, ko je pisatelj zapustil okope socialno-demokratskega razumništva in se »vrnil« na položaje socialne demokracije, vendar s pomembnim dodatkom, da se slovensko razumništvo mora čimprej odločiti za ljudstvo, za delavstvo in njegove interese.

Zdi se, da Cankarjeva izjava v Trstu, da »je treba najprej doma, nato si ga bomo uredili po svoje«, Kermavnerja nekoliko moti in se mu za tisti čas ne zdi dovolj revolucionarna, ker menda izjavitelja postavlja v preveliko odvisnost od trenutnega koncepta meščanskih strank. Iz zgodovinarjeve rekonstrukcije je sicer jasno videti, da Cankar ni dovolj natančno oblikoval svoje tržaške kritike na račun socialne demokracije, zaradi česar je meščanski tisk njegove ocene prekrojeval in jih izkoriščal proti njej. Skratka, rekonstrukcija dobro kaže, da je bil Cankar premalo advokat in paragrafar in so ga zato zlahka pretaktizirali. Toda tudi če se je v ljubljanskem predavanju razmejil do mladih »promesčanskih« socialistov, je s stališča slovenskega zgodovinskega momenta zaporedje »najprej dom«, potem ureditev doma, bilo leta 1918 popolnoma realistično. Ujemalo se je tudi s tradicionalno dvojno komponento Cankarjevega »hrepenenja« in boja za svobodo, z narodnostno in socialno revolucionarno. Slovenska zgodovina po letu 1918 mu je dala prav.

Kermavnerjeva knjiga ni filozofskopolitična, ampak temelji na obilnem časopisnem, včasih kar podrobnem, in deloma na korespondenčnem gradivu. Sintetična mesta in avtorjeve ocene pa to gradivo krotijo tako, da se nikjer ne razšopiri in bralcu ne zagrne teme in vodilne raziskovalne ideje. V okvirih slovenskega sodobnega političnega zgodovinopisja knjigo odlikuje živ in včasih eleganten slog. Knjiga bo Cankarjevemu monografu v veliko oporo, še bolj pa političnemu zgodovinarju, ki bo kdaj monografsko vrednotil odnos slovenskih socialnodemokratskih ideologov do nacionalnega vprašanja, zlasti v letu 1918.

Franc Zadavec